

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 563/2022 vp

Vastaus kirjalliseen kysymykseen henkilötodistuksista ja tunnistautumisesta

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Arvoisa puhemies, olette toimittanut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Jussi Wihonen /ps näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 563/2022 vp:

Miten huolehditaan, ettei ketään jää palveluiden ulkopuolelle palveluiden siirtyessä digitaaliseksi, miten voidaan helpottaa niiden ihmisten tunnistautumista, joilla ei ole varaa passiin tai henkilökorttiin tai niiden uusimiseen ja onko tarpeellista, että esimerkiksi juuri vanhentuneella passilla ei voi tunnistautua, vaikka tunnistautumistiedot ovat yhtä lailla todennettavissa?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Valtiovarainministeriö asetti helmikuussa 2021 toimeenpanohankkeen valtion palvelu- ja toimitilaverkon uudistamiseksi 2020-luvulla. Hankkeessa on mukana laajasti valtion viranomaisia ja Kansaneläkelaitos. Lisäksi hanke tavoittelee laajaa yhteistyötä kuntien ja hyvinvointialueiden kanssa. Hankkeen tavoitteena on koota valtion virastojen käyntiasiointi vaihteittain julkisen hallinnon yhteisiin asiakaspalvelupisteisiin, joista saa laajasti myös kuntien, Kelan sekä soveltuvilta osin hyvinvointialueiden palveluita. Lisäksi hanke toimeenpanee osaltaan valtion toimitilastrategian linjauksia (VNperiaatepäätös 16.12.2021).

Käyntiasiointi turvataan kaikille niille, joilla ei ole mahdollisuutta tai osaamista käyttää sähköisiä palveluita. Samalla vahvistetaan ihmisten kykyä käyttää sähköisiä asiointipalveluita antamalla digitukea käyntiasioinnin yhteydessä. Palveluiden kokoaminen saman katon alle helpottaa asiointia julkisen hallinnon kanssa. Lisäksi palvelutaso (myös kielelliset oikeudet) paranee, kun eri viranomaisten palvelua voi saada tulevaisuudessa esim. etäpalvelun välityksellä nykyistä laajemmin. Kokoamalla julkisen hallinnon palveluntuottajien käyntiasiointi yhteisiin tiloihin pystytään paremmin myös ylläpitämään palveluverkkoa ja samalla laajentamaan pisteiden palvelutarjontaa asiakkaille. Harvaan asutuilla alueilla selvitetään yhdessä kuntien kanssa kevyempiä palveluratkaisuja (kuten etäpalvelupisteet, liikkuvat palveluautot jne.), jotka tukisivat yhteisten asiakaspalvelupisteiden verkkoa. Uudistuksella vastataan julkisen hallinnon velvollisuuteen turvata maan eri osissa olevien ihmisten yhdenvertainen kohtelu ja heidän tosiasiallisiin mahdollisuuksiinsa

saada perusoikeuksien toteutumisen kannalta välttämättömiä palveluja, johon mm. perustuslaki-valiokunta ja ylimmät lainvalvojat ovat useasti kiinnittäneet huomiota.

Eduskunnassa käsiteltävänä oleva Valtioneuvoston selonteko Suomen digitaalisesta kompassista ilmaisee julkisen palveluperiaatteen näin: Digitaalisten palveluiden käytön tuki ja palveluiden tuottaminen kaikille ryhmille, tarvittaessa myös muutoin kuin digitaalisissa kanavissa, ovat osa luotettavan julkisen hallinnon perustehtävää.

Yksi keskeinen hallitusohjelman digitalisaatiotavoite viime vuosina on ollut digituen kehittäminen ja laajentaminen tarjolle koko maahan. Digituki on sähköisen asioinnin, palveluiden ja laitteiden käytön tukea, jonka tarkoituksena on auttaa itsenäiseen ja turvalliseen laitteiden sekä palveluiden käyttöön. Digituen valtakunnallisesta kehittämisestä vastaa Digi- ja väestötietovirasto valtiovarainministeriön ohjauksessa ja rahoituksella. Itse tuen antaminen on monien tahojen, kuten kuntien, valtion viranomaisten, järjestöjen, erilaisten hankkeiden ja myös yritysten toimintaa. Viranomaisilla on säädöspohjainen velvoite antaa viranomaisasioinnin neuvontaa omien palvelujensa osalta. Digi- ja väestötietovirasto tukee yhteisillä toimenpiteillä digituen tuottajia, kuten esimerkiksi kuntia. Toimenpiteillä kehitetään esimerkiksi tuen antajien osaamista ja tuen löydettävyyttä. Väestön ikääntyminen, maahanmuutto, jatkuvat muutokset palvelutarjonnassa, teknologiassa, laitteissa ja palvelujen käyttötavoissa ovat kehityssuuntia, jotka tekevät digituen tarpeesta jatkuvaa. On myös ensiarvoisen tärkeää, että sähköiset palvelut ovat digipalvelulain vaatimusten mukaisesti mahdollisimman saavutettavia, selkeitä ja helppokäyttöisiä. Näin edistetään sitä, että mahdollisimman suuri osa suomalaisista niitä voi halutessaan käyttää itsenäisesti.

Sisäministeriön poliisin suoritteiden maksuista säädetään sisäministeriön asetuksella (1191/2021), joka annetaan vuosittain. Passi- ja henkilökorttilakien mukaan niistä perittäviin maksuihin sovelletaan valtion maksuperustelakia. Valtion maksuperustelain (150/1992) 6 §:n 1 momentin mukaan julkisoikeudellisesta suoritteesta perittävän maksun tulee vastata suoritteen tuottamisesta aiheutuvien kokonaiskustannusten määrää (omakustannusarvo). Valtion maksuperustelain säännös on ehdottomaan muotoon kirjoitettu eikä se mahdollista suoritteen maksuttomuutta, kun siitä aiheutuu kustannuksia. Poliisin myöntämien passien ja henkilökorttien suoritemaksuun lasketaan asian käsittelystä aiheutuneet kulut omakustannusarvon mukaisesti. Edullisin sähköisesti haettu passi maksaa 44 euroa.

Kela voi myöntää perustoimeentulotukea henkilötodistuksen tai matkustusasiakirjan hankkimiseen liittyviin menoihin, jos sellainen on asiakkaalle tai hänen perheenjäsenelleen välttämätön. Passi tai kuvallinen henkilökortti ovat välttämättömiä erilaisissa asiointitilanteissa (esim. pankissa). Jos passi hankitaan pelkästään ulkomaan matkaa varten, passin hankkimiskuluihin ei voi saada perustoimeentulotukea. Perustoimeentulotuessa hyväksyttäviä passin tai asiakirjan hankkimiseen liittyviä menoja ovat esimerkiksi hakemusmaksu, passikuva, hankkimiseen tarvittavat liitteet sekä mahdolliset matkakulut. Varattomuus ei ole näin este hankkia henkilökortti jos henkilö

on oikeutettu toimeentulotukeen. Sen sijaan pienituloisille, jotka eivät ole oikeutettuja toimeentulotukeen, passin tai henkilökortin maksuista aiheutuva kustannus voi kiistatta olla varsin merkityksellinen. Joka tapauksessa on huolehdittava siitä, että ainakin yhteiskunnan tukeen näiltä osin oikeutetut ovat tietoisia tästä mahdollisuudesta.

Vahvasta sähköisestä tunnistamisesta säädetään laissa vahvasta sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisistä luottamuspalveluista (617/2009). Kyseisen lain 17 §:ssä säädetään ensitunnistamisesta. Ensitunnistamisessa, joka perustuu yksinomaan viranomaisen henkilöllisyyttä osoittavaan asiakirjaan, hyväksyttäviä asiakirjoja ovat voimassa olevat Euroopan talousalueen jäsenvaltion, Sveitsin tai San Marinon viranomaisen myöntämä passi tai henkilökortti. Ensitunnistamistilanteesta on kysymys, kun henkilö hakee vahvaa sähköistä tunnistamisvälinettä pankista, teleyrityksestä tai hakee henkilökorttia poliisilta.

Nykyisin lainsäädäntö on näiltä osin varsin yksiselitteinen. Asiakirjalle on määritelty laissa tietty voimassaoloaika eikä se ole voimassa pidempään. Kun ensitunnistamiseen vaaditaan nimenomaan voimassaolevaa asiakirjaa ei asiasta ole valitettavasti mahdollista poiketa.

Lainsäädännössä passille ja henkilökortille määritetty voimassaoloaika on sellainen, että sen puitteissa ihmisissä tapahtuvat fysiologiset muutokset eivät keskimäärin ole niin suuria, etteikö asiakirjan haltijaa voitaisi tunnistaa asiakirjan voimassaoloaikana. Tapahtuvat muutokset ja muutosnopeus ovat kuitenkin hyvin yksilöllisiä ja siihen vaikuttaa mm. ikä ja elämäntavat. Tästä syystä kaikkia passinhaltijoita ei ole mahdollista tunnistaa asiakirjasta enää edes sen voimassaoloajan sisällä. Mitä pidempi on ajanjakso, jolloin asiakirjaa käytetään, sen hankalammaksi yhä useamman henkilön tunnistaminen muodostuu.

Tunnistusvälinettä myönnettäessä tehtävän tunnistamisen tärkeys on erittäin kriittistä, koska välineen myöntämisen jälkeen ei ole enää tehokkaasti mahdollista kontrolloida, kuka välinettä käyttää, koska sähköinen asiointi tapahtuu paikasta riippumatta. Väärällä henkilöllisyydellä saatu sähköisen tunnistamisen väline antaakin siis lähtökohdat rikolliseen toimintaan ja kiinnijäämisen riski on hyvin pieni, kun välinettä voi käyttää mistäpäin tahansa maailmaa. Tästä johtuen vaatimus tunnistamisen luotettavuudesta on ensitunnistamisessa hyvin korkea ja passin tai henkilökortin käytettävyys tunnistamiseen väkisin ajallisesti rajattu.

Helsingissä 29.12.2022

Kuntaministeri Sirpa Paatero